

אהוב את המלאכה

מה צריך להיות היחס של אלו העמלים בלימוד תורה מול אחיהם מבני ישראל העוסקים במלאכה ובאומנות? ודאי אסור שיהא של שחץ והתנשאות. מפורש אמרו חכמי יבנה: "אני בריה וחברי בריה. אני מלאכתי בעיר, והוא מלאכתו בשדה. אני משכים למלאכתי, והוא משכים למלאכתו. כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי, כך אני איני מתגדר במלאכתו. ושמא תאמר אני מרבה [זכויות מפני שאני לומד תורה] והוא ממעיט? שנינו [חיריק באות נ', כמו "למדנו"] אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים" (ברכות יז ע"א). כתב על כך מהרש"א כי מה שאדם אחד נוטה ללימודים ועיונים והשני לא נמשך לזה, לפעמים זה מחמת נטייה שכלית שהראשון נולד בה והשני נולד בלי כשרון עיוני זה, ולכן הוא איננו אשם. וזה מפורש בגמרא (נה טז ע"ב). ולכן אין מקום לאחד להתרברב על השני.

רבי יעקב עמדין הרחיב מושג זה כדי לחנך את הלמדנים לענווה. כך לשונו אחרי שציטט מאמר חכמי יבנה: "כוונת החכמים היתה להקטין את עצמם וכו'. שאם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי כך נוצרת. שמתחילת יצירתו בבטן אמו נגזר עליו 'אם חכם או טפש' ומאחר שלב חכם נתן לך ה', אין לך להתגאות. ומה לך להתפאר על חברך שלא זכה לחכמה? והוא דברי חכמים הנ"ל חכמי יבנה וכו' וכו'. וגדול הנהנה מיגיע כפו אם הוא ירא שמים. טוב מעט ביראת ה', מה שלומד כפי השגתו, דיו. שלמדנו 'אחד המרבה ואחד הממעיט'. אם כן מועט שלו מחזיק את המרובה שלי. ולימוד של מוסר וענוה הוא, ונכון הדבר" (סידור ר' יעקב עמדין, מעמדות ליום שלישי, במהדורת אשכול חלק ב', עמ' תרע"ה).

אבל באופן שונה פירש מרן הרב אברהם קוק. על הפסוק "והארץ נתן לבני אדם". הוא כותב כי ראוי "להביט בעין טובה על העוסקים ביישובו של עולם, לשכלל את העולם המעשי גם מכל צדדיו הגשמיים" ("עין איה", ברכות פרק ו', פסקא ה'). זאת אומרת כל עם ישראל פועל בצוותא כחטיבה אחת; וכל קבוצה שבה תורמת חלקה. ואי אפשר לקבוצה האחת לשגשג ולהצליח, בלי תרומתה של הקבוצה השניה. והמשילו זאת חז"ל: "אומה זו כגפן נמשלה. זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלים שבה עמי הארץ וכו'" (חולין צב ע"א). ומבאר שם רש"י כיצד כל פלג בעם זקוק לעזרה מהפלג האחר. ממילא למדנו שאסור לזלזל איש ברעהו, וכמאמר חכמי יבנה. יחס של גאווה ושחץ מול עמי הארץ היה מצוי גם בדורו של חז"ל. ולכן מחו מחאה גדולה והזהירו שזו היא אחת הסיבות שאין דבר זה מצוי שתלמידי חכמים יולידו בנים שגם הם תלמידי חכמים, מפני שקוראים לעמי הארץ "חמורים" (נדרים פא ע"א). הרי מכאן שצריכים תלמידי חכמים לחשוב על אנשי עבודה בעין טובה וכנ"ל (ע"ע "עין איה", ברכות פרק א, תחילת פסקא קכ"ד).

חשיבות העיסוק בדרך ארץ נרמזה בתורה. "ויבא יעקב שלם עיר שכם וכו' ויחן את פני העיר" (בראשית ל"ג, י"ח). דרשו חז"ל "מטבע תיקן להם, שווקים תיקן להם, מרחצאות תיקן להם" [צריכים לזכור כי באותם הדורות לא היה סידור מקלחות מים בתוך בתי המגורים] (שבת לג ע"ב). וזה נראה לכאורה קצת תמוה. רגילים אנו לחשוב כי האבות חיו חיי התבודדות, רועים צאן במקומות הרחוקים מהיישוב, כדי שיעסקו במחשבות נשגבות ואצילות. ואם עסקו במקצת בצרכי החומר, ודאי זה רק לצרכם האישי. בשביל מה לו ליעקב לטרוח עבור בני העיר הנכריה? ועוד, מפני מה יש לתורה להזכיר פרט זה?

ענה על כך הרב אברהם קוק. "המבט הפנימי מורה אותנו שכל מה שיתרבו בני אדם [באוכלוסיה], יותר יוכלו להועיל איש לאחיו ע"י התחלפות הכוחות, שיוכל כל אחד להשתמש וליהנות במה שחבירו מוציא אל הפועל. וכל מה שתהיה הכרה זו יותר גלויה ובולטת, יותר יתרחב כח האהבה ואחוות החברה האנושית" ("עין איה", שבת פ"ב פסקא רפה, על סוגיא זו בענין יעקב). הרב אברהם קוק ממשיך ומבאר שם כי כל אחד זקוק למלאות חסרונו, במה שנמצא עודפים אצל חבירו. אבל כיצד יעבירו מזה לזה חפצים שונים כאשר האחד יקר בערכו והאחד זול בערכו? הדרך המועילה ביותר היא לסדר סולם ערכים של מטבעות שיהוו ערכי תשלום. ועוד הבין יעקב שיש להרחיב את חוג ההכרה, כי לא רק מאנשי עירנו נקבל תועלת מהחלפת חפצים מזה לזה, אלא גם מאנשים הבאים ממרחקים לשווקים שלנו. ובסוף הכיר יעקב כי הפיתוח של עדינות הרגש, והבחנת התועלת בהשגת חפצים נוספים, בא ע"י הרגלי נקיון וטהרה. כי אדם שהוא שפל, ירוד וחי חיי בער, לא יכיר שום צורך להוסיף הרחבה. הרי מכאן כי יעקב היה לא רק איש לימוד תורה "יושב אהלים" (רש"י על בראשית כ"ה, כ"ז) אלא היה איש מעשה, איש מעורב עם צרכי הבריות. הרב אברהם קוק מסביר כי מפני שבני ישראל לא ידעו מהיסוד התורני הזה, מאסו במלכות בית דוד (מובא במדרש שמואל, פרק יג). מבאר הרב: "מפני שנחסרה האמונה שמלך עוסק בתורה כדוד ושלמה יוכל לעסוק יפה בעסקי העולם של הנהגת המלכות. ובא יעקב איש יושב אהלים ונתן סימן שהוא מתקן גם מטבע, שווקים ומרחצאות. והוא הדין רבי שמעון בר יוחאי שצווח כל כך נגד המניחים חיי עולם בשביל חיי שעה (שבת ל"ג): הוא חתר לתקן תיקון חומרי להסיר הטורח מרבים שלא יצטרכו להקיף" [הרבה ולהתרחק ממקום שהוא ספק קברות] (שבת לד ע"א). (אגרות הראי"ה, חלק ג' עמ' ו"ז).

איך הגענו למצב עגום כמו בדורנו שחלק מלומדי התורה מבזים או לועגים לאנשי עבודה? אפשר כי זה ממורשת אירופה, שם הבדילו בקיצוניות בין קודש לחול וסברו שהאיש הרוצה להיות קדוש נבדל הוא לחלוטין מכל ענייני החומר (ולכן גם כומריהם אינם נושאים אשה. ולכן גם הגדירו חלוקת האוכלוסייה בדירוג חשיבות של: אנשי כמורה, אנשי צבא, ובעלי אומניות, לפי סדר יורד). אבל הרי בישראל אסור שהיחס יהא כך. המצוות שאנו עוסקים בהם מקדשים את כל החומר. אין חול מוחלט, והזכיר זאת הרב אברהם

קוק. "הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל. והשכינה שירדה בגלות עם ישראל הוא הכשרון להעמיד קדושה בניגוד לטבע. אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלימה" (אורות, עמ' ע"ז).

טעות זו גרמה מכשול למרגלים, כי לא הבינו ש"לא המדרש העיקר אלא המעשה". הם חששו כי בבואו לארץ ישראל העם לא יעשה לימוד תורה עיקר ויעסקו בחקלאות, והלימוד יצטמצם ("שפת אמת", פרשת שלח, שנת תרמ"ה). וגם בימינו יש טינה גרועה טמונה עמוק בלב כמה מתלמידי חכמים שבדורנו, ולכן יש להם יחס בוז לאנשים מתפרנסים בעמל כפיהם. הזכיר זאת הרב אברהם קוק באיגרותיו (חלק ג', עמ' קס"ג), וקרא לזאת "יראת שמים מזויפת".

נביא כאן דברים חריפים שכתב הגאון ר' עקיבא יוסף שלזינגר (מלפני מאה שנה) בספרו "תורת יחיאל" (על בראשית, שנת תרנ"ח, עמ' שד"מ): "שורש יוסף כי הוא היה מחבב א"י (ספרי, פרשת פנחס) וטען כנגד המרגלים, אשר אמרו 'תורה עדיף! להתעכב במדבר וללמוד תורה מפי הגבורה. ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי מן (תנחומא, בשלח). לא כן, אם ייכנסו לארץ, זה פונה לכרמו וזה לזיתו, תורה מה תהא עליה? (מדרש המובא בטור, או"ח סי' ר"ץ). ויהושע בן נון [שהוא מצאצאי יוסף] טען כנגדם 'עלה נעלה!' לירושת הארץ. וישוב א"י הוא מכריע, וכדעת רז"ל (ברכות לה ע"ב שאמרו לצרף יחד תורה עם דרך ארץ) להיות תורתם עיקר ומלאכתם טפילה, ומזה ומזה אל תנח ידך. אך 'והנה תועה בשדה' (בראשית לז, טו"ח), יוסף היה תועה בשדה כדי לעשות [למען] יישוב א"י, אך היה תועה בו כי כולם [כל האחים עמדו] כנגדו. 'זיאת האיש נסעו מזה', [הם] אינם מסכימים לדברך. 'כי שמעתי אומרים נלכה דותינה' כלומר [לפי טענת המרגלים] אין להתעסק כי אם בתורה לבד, ותורה עדיף. 'וילך יוסף אחר אחיו' וביטל דעתו כנגדם, כי הם הרוב. והלך גם הוא אחריהם [ללמוד אך ורק] תורה. אך כאשר בא לשם מצא כי זה לא היה כי אם דיחוי בעלמא, לדחות היישוב [של א"י] בטעם [נימוק] 'תורה'. אך כאשר בא לתורה [שלהם] מצא שם שערוריה וביטולים ומחלוקות להרבות שנאת חינוס. עד אשר גרמו כן החורבן". עד כאן לעניין שלנו.

הרי אופן אחד של הבנה באותה שנאה עמוקה שעדיין יש לחלק מדורנו נגד אנשי היישוב החדש. ועלינו ללמוד מעניין יעקב בפרשתנו זאת, כי חיבב והוקיר את תיקוני הטבע ומלאכת כפיים. אין בזה כל סתירה או החלשה ללימוד התורה, אלא להיפך היא קיומה של תורה.

נספח:

עיקר טעמם של המתנגדים ללמד בחורי ישראל מקצוע להתפרנס ממנו, הוא מפני שסבורים הם שיש בזה ביטול תורה. דיעה כזאת היא ממש ההיפוך מדעת חז"ל בירושלמי סוטה (פ"ט הט"ו) זו לשונם:

"שאלו רבי יהושע מהו שילמד אדם את בנו יונית? אמר להן ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה דכתיב (יהושע א) 'והגית בו יומם ולילה'. מעתה אסור ללמד את בנו אומנות? בגין דכתיב 'והגית בו יומם ולילה'. [ומקשה] והתני רבי ישמעאל (דברים ל, יט) 'ובחרת בחיים' זו אומנות. רבי בא בריה דרבי חייה בר בא בשם ר' יוחנן מפני המסורות". ופירש שם "פני משה" ד"ה מעתה: יהא אסור נמי ללמד בנו אומנות, בגין דכתיב [והגיתו יומם ולילה] בתמיה. והתני ר' ישמעאל 'ובחרת בחיים' זו אומנות, שחייב אדם ללמד את בנו כדדריש לה [בבבלי] פ"ק דקידושין (ל ע"ב). וממשיך "פני משה" ד"ה מפני המסורות: "טעמא הוא שלא ילמד אדם את בנו יונית שלא יהא מכיר בלשונם ורימזם, וע"י כן ירגיל לחצר המלך וימסור" [יהודים אחרים למלכות]. עכ"ל.

הרי מפורש בירושלמי שמצוה היא ללמד את בנו אומנות כי תמהו על האיסור ללמד בנו יונית מהפסוק "והגית בו יומם ולילה" ושאלו "מעתה אסור ללמד את בנו אומנות?" והניחו כפשוט ביותר שאין בזה שום איסור ואין לבטל הלימוד מפני הפסוק "והגית בו יומם ולילה". והסבירו שרק באו לאסור ללמוד שפה יונית [מפני חשש המוסרים], ולא אסרו לימוד האומנות.

וזה תואם דברי הבבלי הנ"ל "כשם שחייב ללמדו תורה, כך חייב ללמדו אומנות" (קידושין ל ע"ב). וביאר הגאון ר' ברוך בר לייבוויץ (ישיבת קמניץ, תלמיד חפץ חיים) בספרו "ברכת שמואל" על קידושין, שבכל דברי צרכי האדם, כל מה שיש בו איזה שהוא צורך, אין בזה שום איסור מפני מניעת "והגית בו יומם ולילה".

ויש לפרסם כאן חידוש. פסוק זה "והגית בו יומם ולילה" דנו בו בתלמוד בבלי (מנחות צט ע"ב) וכך לשון הסוגיא:

א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיו' [והגית בו יומם ולילה]. אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי אפילו לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית קיים 'לא ימוש', ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבא אמר מצוה לאומרו בפני עמי הארץ. שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה'. צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. **ופליגא דר' שמואל בר נחמני דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה.** ראה הקב"ה את יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר שנאמר 'ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל'. אמר לו הקדוש ברוך הוא, 'יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה? לא ימוש ספר התורה הזה מפיו' עכ"ל.

הרי לפנינו שיש מחלוקת בין ר' ישמעאל לבין ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן. הראשון לומד הפסוק כחוב ללמוד, ורק פטורים בזמנים שאינו לא יום ולא לילה. ולדעת השני, אין כאן חיוב אלא ברכה.

ידועה שיטת ר' סעדיה גאון וכן דעת רמב"ם כי כל פעם שהגמרא משתמשת בלשון "ופליגא דר' פלוני", אין הלכה כנפלא. עיין בזה מאמרו של הגאון ר' יוסף קאפח ("כתבים", ח"ב עמ' 557-586 והספר נמצא בתוכנה "אוצר החכמה") הביא שמונים וארבעה דוגמאות מהתלמוד שהשתמשו בלשון זו, ובכולם פסק הרמב"ם שלא כנפלא. [לעניות דעתי שימוש הלשון הוא המפליג באניה, שהוא נפרד מהיבשת ויורד לים. הוא נפרט, והכלל הם כמו אלו שביבשת הגדולה. וכשאומרים על פלוני "ופליגא" הוא מיד הוגדר כדעת מיעוט, ונדחה מההלכה]. לכן כאן בעניננו, דעת ר' ישמעאל [האומר שזה חיוב] נדחית, והלכה כר' יונתן שהפסוק הזה "והגית בו יומם ולילה" הוא רק לברכה, ולא לשם חיוב גמור. וכן משמעות דברי הגר"י קאפח שם עמ' 583.